

СЛУЖІННЯ ПРИСУТНОСТІ: бути поруч

Анотація. Стаття присвячена капеланському служінню як актуальному та новому виду служіння в українському християнському середовищі. «Бути поруч» – це термін, що відтворює суть капеланського служіння. Капелани – це місіонери у різних силових структурах: збройних силах, поліції, пенітенціарній системі, а також у шпиталях, лікарнях, соціальних, навчальних, управлінських та інших державних закладах та установах. Під час тривалої війни українська держава узаконює капеланство у збройних силах і відкрита для капеланського служіння на волонтерських засадах у різних сферах суспільства.

Мета цього дослідження полягає в тому, щоб зрозуміти історію та суть капеланського служіння в найбільш розвинених країнах світу: США, Великобританії; осмислити історію становлення сучасного українського капеланства у силових структурах.

Ключові слова: капеланство, присутність, війна, священник, Україна.

Title: Ministry of presence. To be near.

Annotation. The article is devoted to chaplaincy ministry as a relevant and new type of ministry for Ukrainian Christian. Ministry of presence (to be near) is a concept that reflects the essence of chaplaincy ministry. Chaplains are missionaries in various power structures: the armed forces, police, penitentiary system, as well as hospitals, social, educational, managerial and other, public institutions and agencies. During the protracted war, the Ukrainian state legitimizes chaplaincy in the armed forces and is open to the chaplaincy ministry on a volunteer basis in different areas of society.

The purpose of this article is to present a brief history and the essence of chaplaincy ministry in the most developed countries of the world – USA, Great Britain, to reflect on the history of the formation of modern Ukrainian chaplaincy in the armed forces.

Keywords: chaplaincy, ministry of presence, war, priest, Ukraine.

Петро Павлюк, доктор богослов'я, магістр психології, пастор, консультант-душеопікун, християнський журналіст, автор книги (м. Житомир, Україна).

Вступ

◆ Творець цього світу не пасивно спостерігає за ним зі сторони, а бере активну участь у його розбудові та преображенні. Коли люди не зуміли продовжити Його творчу місію з преображення цього світу, спасінні «тих, кому загрожує смерть!.. від приречених на страту?» (Пр. 24:11), у світ прийшов Господь Ісус Христос, Який поніс на Собої провину і прокляття світу, виконав місію, до якої людина була покликана, але не змогла виконати. Він став частиною творіння і заповідав Своїм учням: «Як Отець послав Мене, і Я вас посилаю!» (Ів. 20:21). Сьогодні Христос посилає нас продовжити Його служіння, і військові священники, які присутні на полі бою, виконують Його доручення^[1].

У середовищі англійських священнослужителів, які не є капеланами, популярною є думка, що психологічна допомога солдату в готовності забрати чуже життя є зрадою священницької місії. Капелани відповідають їм, що війна в цьому недосконалому світі є останнім, вимушеним засобом для вирішення конфліктів та відновлення справедливості. Вони дають солдатам теологічне пояснення теорії «справедливої війни», пояснюючи, що є умови, у яких жорстокість і навіть вбивство можуть бути виправдані^[2].

Якщо ж у священнослужителя виникають сумніви щодо певних планів командування, він має право обговорити їх зі старшим офіцером. Якщо ж капелан відчуває, що подальше виконання служби суперечить його переконанням, наприклад, у разі обставин, що змінилися – розв'язаної війни – він має право подати у відставку. Хоча більшість вважає за краще залишитися, щоб служити солдатам, які потрапили в ситуацію такої самої моральної дилеми^[3].

Детальніше цю тему досліджує український богослов Ростислав Ткаченко у статті «Bellum justum Або війна заради миру: християнська теорія справедливої війни від давнини до сьогодення», яка опублікована в альманасі Богомисліє^[4]. Розглядаючи теорію справедливої війни, він пише, що bellum justum можна вважати істинно справедливою війною і просто пов'язувати з певним розумінням справедливості (justitia). У такому разі ця теорія може виходити із метафізики справедливості та ґрунтуватися на уявленні про універсальну, найвищу справедливість. У найбільш класичних християнських трактуваннях цієї теорії йдеться про божественну

^[1] History of Army Chaplains // British Army Website. URL: <http://www.army.mod.uk/chaplains/23350.aspx>

^[2] Там само.

^[3] Там само.

^[4] Ростислав Ткаченко. Bellum justum или война ради мира: христианская теория справедливой войны от древности до современности // Богомыслие, том 32:1, 2022, с. 129-175.

справедливість: будь-який вияв справедливості у створеному світі – це вияв і відображення найвищої справедливості та праведності, властивої Творцеві, *justitia Dei*.

Отож, щоб вияв насильства був визнаний справедливим, він повинен вписуватися в рамки справедливості, встановлені Творцем і вказані Його волею. На практиці це може виражатися у веденні війни у згоді з безпосередніми божественними приписами або людськими постановами, що виходять із них.

Але якими є параметри цієї богоугодної справедливості? Тут якраз і вимальовується необхідність повноцінної християнської теорії справедливої війни. Вперше цю теорію детально сформулював один із отців церкви Августин Гіппонський, а розвинули її середньовічні схоласти та мислителі епохи європейських реформацій^[5].

Оскільки Божа воля полягає в тому, щоб над будь-яким злом відбувся суд, гріх був покараний і перемогла справедливість, то християнин цілком може виступати в ролі такого інструменту здійснення справедливості. Очевидно, тому Августин зі спокійною совістю підтримав насильницьке вирішення проблеми донатистського розколу в північноафриканській церкві свого часу. Він погоджувався з тим, що фізичне покарання грішників і злочинців цілком припустимо. Тому він і офіційна церква схвально поставилися до того, що імперська влада батогом, а не пряником «повертала» тих, що відкололися, в лоно церкви. Приблизно таке ж ставлення до порушників закону було у реформатора Жана Кальвіна та його послідовників.

Тобто, як Божий інструмент здійснення справедливості, за умови справедливої війни християнин може з чистою совістю брати в руки зброю. Знову ж таки, за умови, що його на законних підставах закликає до цього законна влада. Застосування насильства, чи навіть вбивство в такому разі гріхом не буде. «У цьому випадку вбиває не той, хто повинен служити людині, яка видає наказ, як і меч є знаряддям тому, хто ним користується. І тому заповіді «не вбивай» аж ніяк не переступають ті, які ведуть війни з наказу Божого, або виконують функції суспільної влади згідно із законом, тобто карають лиходіїв смертю (De civ. I, 21)»^[6]. Основа Августинової концепції та християнське ставлення до збройних конфліктів сформувало три вектори стародавньої думки:

- а) римська концепція справедливої війни;
- б) старозаповітний «божественний» мілітаризм;
- в) ненасильницький, миролюбний характер вчення Ісуса Христа та раннього християнства.

^[5] Там само.

^[6] Там само.

Якщо в I ст. після Р.Х. єдиним способом отримати та утримати владу було насильство, то відтоді світ значно змінився; у конституціях багатьох країн записано, що джерелом влади є народ. Це лише підтверджує факт, що, зрештою, вся влада походить від Бога, однак є різні способи набуття та розпорядження владою. І у всіх віруючих є громадянські права та відповідальності, передбачені законами країн проживання. Книга Дій апостолів показує, що апостол Павло повною мірою користувався своїми цивільними правами, у тому числі для публічного викриття правителів, які перетворюють своє право на монополію насильства та свавілля (Дії 16:37; 22:25; 23:3; 25:11).

В історії християнства є численні приклади, коли віра в Божу справедливість перемагала зло та насильство. Телемах, малоазійський чернець IV ст., намагався зупинити гладіаторські бої в римському амфітеатрі, за що натовп закидав його камінням. Проте, вражений його смертю, імператор Гонорій заборонив ці бої гладіаторів. Іоанн Златоуст закінчив своє життя на засланні за те, що публічно викрив імператрицю Євдоксію. Амвросій Медіоланський позбавив імператора Феодосія доступу до Євхаристії після влаштованої тим різанини в Салоніках.

Нарешті, любов'ю до Бога і ближніх послуговувався баптистський пастор Мартін Лютер Кінг, який боровся за права чорношкірих, усвідомлено обравши шлях ненасильства. У цьому ряду стоять і англіканський архієпископ Десмонд М. Туту з Південної Африки, який велику частину свого життя боровся проти апартеїду, а потім очолював комісію з розслідування злочинів на расовому ґрунті, а також архієпископ Оскар А. Ромеро, убитий у Сальвадорі в березні 1980 р. за відкритий виступ проти злиднів, корупції, тортур та вбивств з боку уряду^[7]. Тут також перебуває багато християн пострадянського простору, на кшталт відомого єпископа Василя Боечка, якого комуністи заарештували за віру та переконання в пізні радянські часи, коли це траплялося не так часто – наприкінці 80-х років^[8]. Тобто, обстоюючи свої переконання, християни не тільки благовістять, а й беруть практичну участь у розбудові цього світу різними легітимними способами. Апостол Павло писав: «Для всіх я став усім, щоб спасти принаймні деяких» (1 Кор. 9:22).

Однак, жодні державні закони і влада, президенти країн і королі не зможуть змусити людину відмовитися від найважливішого і найдорожчого – від свободи совісті та свободи вибору людини^[9]. Кожен має право

^[7] Кравцев Андрей. О христианстве и зелотстве // XMegapolis (“Христианский мегаполис”), 2013. <https://xmegapolis.com/xtianity-zeal-0706-2023/>

^[8] Президент асоціації Новомедія Руслан Кухарчук пише, що єпископа В. Боечка називають останнім радянським політ'язнем за віру. <https://www.facebook.com/ruslanstory>

^[9] Олег Борноволоков. Военный вопрос и евангельское движение // Богомыслие, том 32:2, 2022.

чинити в цих питаннях не за рішенням влади чи примусу держави, а за тією істиною, яка відкрита йому з Писання. «Втім, чого ми досягли, в тому треба жити» (Фил. 3:16). Тому людина вільна страждати за свої переконання і відстоювати їх до самої смерті. Адже, ототожнюючи дії земної влади, яка, по суті, складається з грішних людей що потребують покаяння, з діями Бога, ми побічно ставимо під сумнів моральний закон Творця. Зрештою, Йому приписуються порочні дії грішних людей, які стоять при владі. А це стирає межу між добром та злом і морально дезорієнтує віруючих^[10]. Тому скрізь повинен панувати розумний баланс, який можливий за безпосереднього Божого проводу.

РОЛЬ ЦЕРКВИ

◆ Сьогодні народ України та Церква проходять через випробування війною, страждання, біль, смерть ближніх. Як Церква поділяє страждання народу? Як наречена Христа бере участь у фізичній та духовній боротьбі народу? Як Його улюблена допомагає нашому народу проходити «долиною смертної тіні»? Як рятує душі за умов війни?

На жаль, під час війни в українському суспільстві стався обвал довіри до традиційних церковних інституцій, хоча рівень довіри до протестантських організацій зріс. Згідно з опитуваннями Центру Разумкова^[11] до повномасштабного вторгнення за рівнем довіри населення переважала православна церква. Внаслідок конфліктів між державними структурами та Українською православною церквою (у єднанні з РПЦ) та Православною церквою України (Київський патріархат), які потрясли суспільство, значно порідшали ряди активних прихильників православ'я. Однак у нашому суспільстві суттєво зросла довіра до Бога та особиста віра. Моляться і звертаються до Бога понад 73% людей, які вважають себе віруючими. Однак вони не є парафіянами жодної церкви і, за їхніми словами, не збираються ними ставати.

З початком повномасштабної російської агресії частка громадян, які визнають себе віруючими, зросла з 68% наприкінці 2021 р. до 74% у листопаді 2022 р. Зростання частки віруючих порівняно з 2021 р. відбулося насамперед за рахунок Центрального регіону – тут частка віруючих серед дорослого населення зросла з 63,5% до 76%^[12]. Опитування у травні 2023 р. показують, що довіра суспільства до ЗСУ та до інших соціальних інститутів вища, ніж до церкви, яка з довірою 60,8% опинилася

^[10] Кравцев Андрей. О христианстве и зелотстве // XMegapolis (“Христианский мегаполис”), 2013. <https://xmegapolis.com/xtianity-zeal-0706-2023/>

^[11] Війна і Церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022р. (листопад 2022р.): <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/viina-i-tserkva-tserkovnoreligiina-sytuatsiia-v-ukraini-2022r-lystopad-2022r>

^[12] Там само.

на 11 місці після різних державних органів, волонтерських організацій, силових структур, громадських та інших організацій^[13].

У цей самий час іде у минуле негативна поляризація відносин віруючих і держави, їх взаємне заперечення. В умовах війни багато християн перебувають в умовах невизначеності та внутрішньої суперечності, шукають правильні вирішення складних питань. Розуміння мети та ролі різних парацерковних структур, зокрема капеланського служіння, допомагає євангельським віруючим зрозуміти, як правильно чинити у непростий воєнний час. Яким чином, не порушуючи Божих моральних законів, виконати свої громадянські обов'язки перед суспільством та чинити згідно совісті.

Оскільки саме Церква є божественним інститутом, якому її Засновник делегував духовну владу, то ми, як її представники, водночас будучи громадянами різних держав, маємо нести своїм співвітчизникам добру звістку спасіння. Тому нам необхідно мати ясність щодо питань клятви, можливості християнина носити зброю, ймовірності вчинення вбивства за наказом вищої влади. Така ж ясність має бути щодо капеланського служіння у Збройних Силах, частинах МВС та ВВ, прикордонних частинах, поліції, МНС.; також щодо служіння в шпиталях та лікарнях, хоспісах, місцях позбавлення волі, повітряних, морських та річкових портах, на залізничних та автовокзалах, спортивних командах, центрах реабілітації та адаптації та ін.

Наприклад, перевагою військового священника (капелана) психологи вважають: «конфіденційність, довіра, прийняття, співпереживання, вислуховування, опора на традиції, почуття причетності, катарсис, набуття сенсу життя»^[14]. Під час опитування учасників АТО 2015 р. понад 70% військовослужбовців висловили позитивне ставлення до інституту капеланів^[15]. Отже, християнам потрібно глибше занурюватися в Біблію, щоб усвідомити, що саме і в якому контексті Святе Письмо каже про державу, ставлення віруючих до неї, її силові структури, зокрема – Збройні Сили.

Адже, починаючи ще з періоду ранньої церкви і досьогодні серед християн існують різні думки та погляди на державу (владу) та особливо на силовий блок, більшість представників якого мають форму та зброю. Як

^[13] Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів (травень 2023р.): <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-traven-2023r>

^[14] Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Основи психологічних знань про психічні розлади для військового психолога. Методичний посібник. — К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2018. – С. 12.

^[15] Там само, с 13.

відомо, витоки капеланства виходять із військового середовища^[16]. Причому існують думки, що християнин може і навіть має бути на службі в силових структурах держави, так само існують протилежні думки, що це неприпустимо.

Сьогодні в Україні триває гібридна війна, превалюють такі ж гібридні уявлення стосовно того, що відбувається, не лише у світському суспільстві, а й у християнському середовищі. Однак призов (або контрактне зарахування) на військову службу військовослужбовця, переведення його з міських чи сільських умов, де він міг скористатися душеопікунством і християнським консультуванням з боку служителя своєї конфесії, у віддалений гарнізон (місце несення служби), по суті, вириває його з контексту його конфесійного оточення, об'єктивно позбавляючи можливостей реалізації його свободи віросповідання. Саме цю проблему покликаний вирішувати інститут капеланства, який виступає конституційно-правовим механізмом компенсації цих об'єктивно вимушених обмежень свободи віросповідання (а йдеться про значні людські масиви військовослужбовців).

РІЗНІ ФОРМИ ЦЕРКОВНОЇ СВІДОМОСТІ

◆ Розмірковуючи про ставлення до того, що відбувається, з боку євангельських церков України та їх російських одновірців, виявляємо, що непорозуміння між російськими та українськими церквами зумовлене різним станом церковної свідомості. В Україні євангельські християни-баптисти є четвертою за кількістю релігійною конфесією, тож їхня соціальна та громадська активність є досить вагомою. Багато з представників цієї конфесії посідають високі посади в місцевих органах самоуправління, в уряді, у Верховній Раді^[17]. Вони активно впливають на політику та законодавчий процес.

Таке становище важко уявити для російського баптистського братства. Адже в російській церковній свідомості більшості конфесій переважає парадигма розподілу території церкви та суспільства. Саме тому служителям, звертаючись до світських людей, доводиться говорити не про Христа, віровчення чи Біблію, а про корисність своєї конкретної церкви для суспільства. Адже, якщо церковна організація відокремлена від суспільства, їй доводиться виправдовуватися, доводити право і користь свого існування.

^[16] Калениченко Тетяна, Коханчук Руслан. Бути поруч. Основи військового капеланства для військових і волонтерів. / 2-е видання, розширене і доповнене. – К.: Вид-во «Маханаим Принт», 2017. – С. 5.

^[17] Наприклад, народний депутат України VI і VIII скликання Павло Унгурян вказав, що у Верховній Раді працювало 6 депутатів-баптистів; мер Рівного, християнин віри євангельської Олександр Третяк; відомий баптист Олександр Турчинов очолював Українську службу безпеки, був виконуючим обов'язки Президента України, секретарем Ради національної безпеки та оборони України.

Головним завданням російських євангельських церков стає збереження позицій, розширення своєї території, зокрема і за допомогою поїздок на окуповані землі, визнання лідерів самопроголошених республік. Тобто, по суті, це визнання «російського миру», який став заручником хибного месіанства. «По їхніх плодах ви пізнаєте їх» (Мт. 7:16), – говорить Господь у Нагорній проповіді.

Кров і смерть, зруйновані міста та доли, мільйони біженців, пропаганда ненависті та заклик до геноциду, ракетний терор мирного населення та військові злочини. Все це – справжнє обличчя «російського миру», який прийшов війною в Україну^[18]. В основі ідеології «російського миру» лежить імперське домагання Росії та месіанське домагання російського народу, що має давнє історіософське коріння і, по суті, є хибним месіанством. Євангельські віруючі намагаються мовчати в цій ситуації і, як і в недалекому радянському минулому, щоб вижити, їм щосили потрібно доводити свою лояльність, дружити з домінуючим, уже державним, православ'ям, владою та уникати критики їх.

Декларована російськими євангельськими церквами позиція неучасті в політиці дуже часто переходить в погодження з будь-якою несправедливістю, яку чинить влада. Іноді церкви переходять навіть до відкритої підтримки злочинів влади, в надії врятуватися від утисків, і в цьому випадку конфесійна приналежність церкви тут не відіграє ролі: немає різниці між православними та протестантами.

В Україні інший стан, відповідно до якого церква живе всередині суспільства. Тому церкви не доводять свою корисність, а просто організують громадське служіння щоразу, коли через ті чи інші обставини його потребує суспільство. Звісно, громадське служіння ведуть і російські церкви, маючи, проте, при цьому, суворо обмежені громадські території, де воно може проводитися.

В українській церковній свідомості будь-яке уявлення про подібні межі відсутнє. З початком громадянських протестів представники всіх конфесій прийшли на Майдан, встановили молитовні намети, проводили колективні молебні, а коли людей побивала поліція – давали притулок та надавали допомогу. З початком війни на базі церков розгорнувся потужний волонтерський рух^[19]. При цьому ніхто не боровся за сфери впливу, різні конфесії активно допомагали одна одній, адже всім вистачає місця.

^[18] «Руский мир» в заложниках ложного месіанства: <https://www.facebook.com/ieshuaorg>

^[19] Наприклад, ще з квітня 2014 р., з початку вторгнення групи Стрелкова-Гірка до Слов'янська, у ДХУ надавали допомогу потерпілим. Територія і приміщення університету стали притулком і перевалковою базою для тих, хто рятувалися від бандитизму і терору проти членів євангельських церков, які працювали в силових структурах, національно орієнтованих громадян, деяких проукраїнських партій, скажімо, «Свобода», БЮТ, членів яких бойовики внесли у розстрільні списки.

Відомий донецький пастор Сергій Косяк^[20], вважає, що українські християни не можуть зрозуміти, чому їхні російські брати не засуджують розв'язану війну проти України, а в окремих випадках навіть допомагають владі поширювати пропагандистську брехню. Справа в тому, що в російській парадигмі церковної свідомості пріоритетом є прагнення убезпечити свою паству від можливих утисків і просто добре виконувати свою роботу на окремій ділянці. В українській парадигмі церковної свідомості пріоритетом є дотримання заповідей Ісуса Христа та вчення апостолів, які говорили правду незалежно від того, які гоніння за це можуть бути.

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД

◆ Переходячи на західні стандарти, збройні сили України беруть за основу більш ніж 200-річний капеланський досвід США. Також беруть до уваги, що в ООН існує закон про те, що в армії має бути капелан. Зрештою, Україна має свою історичну модель військових душпастирів^[21]. У статті «Діяльність військових капеланів за законодавством України»^[22] доцент Ю.В. Кривенко посилається на те, що відродження Української держави та української армії на початку ХХ ст. дозволило відновити і національне військове духовенство.

Тоді, з ініціативи голови Генерального військового комітету Симона Петлюри було запроваджено службу українських капеланів. За гетьмана П. П. Скоропадського, українські Збройні сили збільшились, водночас збільшилася кількість і українського військового духовенства. Українські капелани проводили велику виховну роботу, скріплюючи духовність воїнів^[23]. Тож ми не копіюємо чужий досвід, навпаки, все відбувається в руслі слів Тараса Шевченка: «І чужому навчайтесь, і свого не цурайтесь».

Наприкінці визвольної боротьби, 1919 р., українські капелани опинилися у таборах для інтернованих у Польщі. Важкі табірні умови не перешкоджали військовим священникам здійснювати свої пастирські обов'язки та брати участь у духовно-просвітницькій роботі.

У статті «Духівництво у військових структурах: історичний досвід та сучасність»^[24] Віктор Михалевич пише, що з історії держави та україн-

^[20] Черенков М., под ред. Гореньков Д., Карпицкий Н., Матюхин Д., Мелешко А., Тетерятников К. Целостная миссия в условиях войны. Пакет идей (Миссия в Евразии: опыт и новые инициативы евангельских церквей. Часть 5). Исследовательская инициатива «Re-Vision» – Киев, 2017. – 116 с.

^[21] Владиченко Л. Інститут військового капеланства в Збройних силах Польщі / Л. Владиченко. – Схід. – 2013. – № 5 (125). – С. 178.

^[22] Кривенко Ю.В. Діяльність військових капеланів за законодавством України. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 3 (6), 2014, с. 91.

^[23] Там само, с. 93.

^[24] Михалевич В. Духівництво у військових структурах: історичний досвід і сучасність / В. Михалевич // Волинь і волиняни у Другій світовій війні : зб.

ського війська бачимо, що Церква завжди дбала про військових та тих, хто пов'язаний із військом. Військове капеланство не є чимось новим для України. Історичні джерела свідчать про наявність духовних пастирів за часів українського війська княжих часів, під час козацьких походів, у визвольній війні під керівництвом Богдана Хмельницького.

Захищаючи рідну землю, українські воїни просили у Бога допомоги та захисту на полі битви. У стародавньому літописі знаходимо слова, які стверджують, що перед битвою з половцями 1103 р. «князі і воїни молили Бога». Відомий український історик Іван Крип'якевич у праці «Історія українського війська», посилаючись на літопис, писав: «...зустрічаємо в армії духовенство, під час походу на половців 1111 р., коли князь Володимир Мономах приставив попів своїх, щоб їхали попереду війська і співали тропарі та кондаки Чесного Хреста та канон Святої Богородиці». Під час нашої історії бачимо широку участь військових священників у боротьбі українського народу за власну державність. Зокрема, про діяльність пастирів упродовж визвольної війни 1648–1654 рр. митрополит Іларіон у своїй монографії «Українська Церква при Богдані Хмельницькому» зазначав, що «Багато відомостей того часу свідчать, що православні священники працювали навіть у самій армії, звичайно, тільки як особи духовні»^[25]. Це підтверджує і сучасний вітчизняний дослідник Ярослав Дира. На основі ретельного аналізу козацького реєстру 1649 р. він показує факти участі у визвольній війні «багатьох представників національного духовенства кількох поколінь та різних санів». Така позиція українських духовних пастирів пояснюється їхньою глибокою спорідненістю з народом, переживанням за долю рідної землі.

Щось подібне у більш структурованій формі відбувалося і в США. Задовго до появи військових психологів солдати могли звернутися до священника як до наставника, який вислухає і дасть мудру пораду. І сьогодні підтримка душевних сил солдатів є основним завданням військових священників. Там, де перетинаються віра та життя, на допомогу приходять військові капелани. У сучасній структурі армії США військові священники часто є першими, хто реагує на особисті та психологічні проблеми солдатів. Військові священники, як і їхні громадянські колеги, відіграють важливу роль в обрядах та ритуалах, які знаменують важливі моменти життя від народження – до смерті. Їхнє покликання – розвиток та підвищення духовного рівня, як тимчасового, так і вічного. Ці види діяльності невіддільні від психічного здоров'я солдат та членів їхніх сімей, завдяки чому священник стає професійним партнером військового психолога.

наук. пр. за матеріалами I Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. подіям Другої світової війни на території Волин. обл. / упоряд. М. М. Кучерепа. – Луцьк, 2012. – С. 128-133.

^[25] Митр. Іларіон (Огієнко). Українська церква за часів Богдана Хмельницького. 1647- 1657. Київ: Центр навчальної літератури, 2019.

Службу військових священників ЗС США було засновано генералом Джорджем Вашингтоном. Американські солдати протягом століть зверталися до духовенства, щоб воно допомогло їм вирішити поточні проблеми та знайти відповіді на найскладніші екзистенційні питання. Згідно з даними Міноборони США, служба військового капеланства була заснована 29 липня 1775 р.^[26]

Військові священники розпочали свій шлях від багатовікової традиції пастирської допомоги. Історично склалося так, що в перші століття американської колоніальної та національної історії пастирі різних конфесій жили або іноді пересувалися між невеликими сільськогосподарськими громадами, здійснюючи церковні обряди, дбаючи про хворих та ховаючи померлих. Здобувши ґрунтовні знання в коледжі та семінарії, ці священнослужителі зазвичай були найосвіченішими і найдосвідченішими людьми у своїх спільнотах.

Крім основних обов'язків, вони часто залучалися до виконання інших обов'язків, медичної та іншої допомоги. У цей період пастирська допомога передбачала великий спектр діяльності^[27]. Дотримуючись цих історичних тенденцій, сьогодні армійські священнослужителі часто бачать свою функцію в наставництві за біблійним приписом – доглядати паству і розділяти з кожним військовослужбовцем його тягар. Священники добре виконують свою справу, коли дотримуються встановлених принципів духовного лідерства. Це, насамперед, зацікавленість у людині, віра в біблійні цінності, біблійний світогляд, розуміння призначення життя, надія на вічність із Богом.

Зазвичай моральні цінності є спільними для більшості варіантів психологічної допомоги – пастирської чи нерелігійної. Хоча священники у сукупності представляють різні християнські течії, кожен окремо виходить з однієї конкретної релігійної спільноти та належить до певної конфесії. Проте завданням військового священника є наставництво кожного солдата, який має в цьому потребі^[28].

Військові капелани виконують різні обов'язки. Крім проведення ритуалів, обрядів та священнодійств, а також церковних служб (їх найбільш поширений обов'язок), священники також надають духовну, моральну, психологічну підтримку та допомогу. Саме у сфері пастирської підтримки служіння священників найбільше перекликається із працею військового

^[26] Army Chaplain Corps Activities. Washington DC: Headquarters. Department of the Army, 3 December 2009. P. 1 // U.S. Army Chaplaincy. URL: http://armypubs.army.mil/epubs/pdf/r165_1.

^[27] Schuetze AW, Habeck IJ. The Shepherd Under Christ—A Textbook for Pastoral Theology. Milwaukee, Wisc: Northwestern Publishing House; 1974.

^[28] Охорона психічного здоров'я в умовах війни. Роль військового священника в бойових формуваннях армії США. Пітер Фредерік; Томас С. Вейнік; Джейсон Е. Дакворт; Джефрі Войлс. Київ. «Наш Формат». 2022. с. 262.

психолога. Зрештою військові психологи часто повідомляють, що вони працюють у команді зі священником за такими аспектами, як витривалість під час підготовки бойових дій, контроль стресу в зоні бойових дій, недопущення самогубств, одужання травмованих бійців, реінтеграція військово-вослужбовців, відновлення після травм, сімейні питання та, звичайно ж, духовна та моральна допомога самим психологам.

Усі священники проходять обов'язкову підготовку з надання необхідної медичної допомоги та духовної підтримки. Однак рівні навичок та освіти охоплюють дуже широкий спектр знань, навичок та компетенцій. Фактична підготовка з надання такої допомоги може варіюватися від декількох семінарських курсів до докторського ступеня в клінічній психології.

СВЯЩЕННИК У СИЛОВИХ СТРУКТУРАХ

◆ Не тільки у віруючих людей постає питання: навіщо в армії потрібен священник? Завдання військового капелана – боротися за душу бійця, захищати його людяність. Капелан – не ідеолог, не політрук, навіть якщо некомпетентним у цих питаннях офіцерам хочеться, щоб так було. Він – духівник, який повинен володіти мистецтвом супроводжувати особистість по лабіринтах її внутрішнього світу, допомагати людині знайти необхідні ціннісні орієнтири. Допомогти їй залишатися людиною за умов бойового стресу.

Завдання капелана – захистити саму людяність за образом і подобою Бога. Для цього потрібно провокувати людину на людяність, навіть за умов бойових дій. Переконатися, що людина зберігає здатність робити добро, боротися за справедливість, шукати правду і споглядати божественну красу світу. Захистити в собі людське навіть в умовах військового протистояння допоможе дієва Божа любов, віра в добро, істину, справедливість, красу створеного світу. І, звісно, молитовний зв'язок із Богом, що приводить присутність Творця у конкретну ситуацію на землі.

Основне завдання збройних сил – захист. Для нас воїн є насамперед захисником. Така ідентичність військовослужбовця властива нам як народу, який постійно змушений був ставати на захист свого права на існування^[29]. Адже багато століть українці активно боролися за своє виживання. Для військового капелана найважливішим є захист людяності, здатності людини зберегти те найпотаємніше, що дозволяє їй потім повернутися з війни.

Йдеться про перемогу над війною. Якщо завдання військових – це перемога у війні, то завдання військового капелана – перемога над вій-

^[29] Розмова з капеланом Зелінським: <https://hromadske.ua/ru/posts/ob-iskusstve-byt-ryadom-ateistah-v-okopah-i-utrennih-probezhkah-razgovor-s-kapellanom-zelinskim>

ною. Перемога над руйнівними наслідками війни у людському серці. Тому «бути поруч» – це здатність військового священника «нахилити небо»^[30] до нужденної людини, привести її в Божу присутність. І допомогти їй стати особою, яка постійно живе в Божій присутності, щоб усі свої справи представляти Богу і приймати Його нагляд.

В Україні розвивається система військового та волонтерського капеланства. З 1998 р. в Києві почав працювати Військовий інститут Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка, який в нинішньому, 2023р., здійснив другий випуск військових капеланів, двоє з яких – капітан Сергій Волощук та лейтенант Віктор Іванов – є пасторами церков ЄХБ. Для підготовки служителів-волонтерів в цій сфері діє спеціальна навчальна програма у Київській богословській семінарії, керівником якої є полковник запасу пастор В. М. Кореневич; 2023 р. на базі Української євангельської семінарії проводяться регулярні семінари для капеланів.

Важливо зазначити, що сьогодні євангельським церквам пропонується багато можливостей для служіння духовними наставниками в армії та інших силових структурах. Тобто служіння капеланів стає щораз більше затребуваним в Україні. А в умовах війни без капеланської праці не обійтись – як на передовій, так і в тилу. Зараз у братстві ЄХБ вже є п'ятеро штатних капеланів та ще троє завершують процес офіційного оформлення.

Крім військового капеланства (і капеланства у системі правоохоронної служби) функціонує також тюремне капеланство, капеланство у лікарнях тощо. Наприклад, у травні цього року громадське формування «Капеланський патруль» завершило набір на п'ятий потік навчання за програмою «Капеланське служіння з основами психологічного (кризового) консультування»^[31]. Це формування здійснює капеланське служіння для підтримки Управління дотримання прав людини Національної поліції України, Служби судової охорони, Департаменту з питань виконання кримінальних покарань, Державної служби з надзвичайних ситуацій.

ХТО ТАКИЙ КАПЕЛАН?

◆ Капелан сьогодні – це служитель помісної церкви, покликаний служити тим, хто з якихось причин не може прийти до церкви. Оскільки всі люди створені за образом і подобою Божою, ніхто з людей не повинен бути позбавлений турботи Бога, яку Він чинить через капеланів. Вони є представниками певної релігійної конфесії та уповноважені керівниц-

^[30] Там само.

^[31] Програма навчання складається з п'яти модулів, зокрема, це богословська та правова підготовка, психологічний супровід особистості, лідерство, комунікація та менеджмент у капеланському служінні, всього 72 академічні години та 20 годин практики. Викладачі – досвідчені капелани та офіцери поліції України, США та Канади.

твом на участь у державно-конфесійних відносинах, пов'язаних зі здійсненням пастирської опіки у суспільстві та з координацією діяльності з капеланами своєї країни, а можливо, також інших країн.

Через посвячення капелан уповноважується своєю церквою на пасторсько-капеланське служіння. Кому слугує капелан? Узгоджуючи з керівництвом та виявляючи власну ініціативу, він шукає тих, хто потребує допомоги, у дорученій його опіці спільноті людей (військовій частині, лікарні, хоспісі, реабілітаційному центрі тощо). Господь Ісус Христос пояснював, що не потрібно будь-яким способом домагатися того, аби люди приходили на зібрання і ставали віруючими саме там. Він казав, що віруючим варто йти до людей у місця, де вони вимушено перебувають, і там піклуватися про них.

Нам слід пам'ятати, що задоволенню духовних потреб людини має передувати задоволення їхніх практичних потреб у харчуванні, воді, одязі, теплі... Причому без релігійних гасел. Подібність між пастором і капеланом полягає в тому, що вони обоє мають покликання від Бога до їхнього особливого служіння. Вони обидва вчителі та обидва – духовні наставники. Різниця між ними в тому, де і як відбувається їхнє служіння. Наприклад, пастор, переважно служить людям своєї церкви, деномінації, у районі перебування своєї помісної церкви. Капелан служить людям поза своєю церквою, всім людям із будь-якої конфесії, і навіть невіруючим.

Пастора уповноважує лише його паства чи керівництво конфесії. Капелан, крім цього, уповноважений установою, де він несе служіння. До закладу капелана спрямовує його церква. Капелан перебуває у подвійному підпорядкуванні: він одночасно підзвітний як керівництву організації, де несе служіння, так і своїй церкві.

Пастор багато проповідує та вчить. Капелан багато слухає та допомагає, а відповідає тоді, коли його запитують. Капелан – це особливо підготовлений християнин, служитель для всіх людей, який прагне максимальну кількість часу бути присутнім у місці свого служіння. Він завжди перебуває поруч із тими, хто потребує його опіки, несе Божу любов тим, хто страждає і потребує допомоги, особливо тим, хто перебуває при смерті^[32].

У капелана багато спільного з лікарем. Згідно з Міжнародним гуманітарним правом, лікар та капелан – не комбатанти, тобто вони не є учасниками бойових дій. Для надання допомоги тим, хто її потребує, вони

^[32] Наприклад, Андрій Зелінський, священник Української греко-католицької церкви розповідає, що став першим капеланом при штабі АТО в червні 2014 р. Він має три вищі освіти: 4 роки вивчення філософії в США, 5 років теології в Італії і магістерська програма з політології в Києво-Могилянській академії. До того ж з літа 2017 р. він служить в 36-й окремій бригаді морської піхоти і отримав офіційне звання морського піхотинця і берет морпіха. Для цього йому довелося пройти всі необхідні фізичні випробування.

можуть і повинні перебувати у місцях, де ведуться бойові дії, але без зброї в руках. Тому, у разі потрапляння в полон, вони не вважаються військовополоненими і можуть продовжити своє служіння людям, що мають у цьому потребу. Лікар, згідно з клятвою Гіппократа, піклується про тіло (фізичне здоров'я) людини. Капелан, згідно з обітницею свого Творця, дбає про душу людини, незважаючи на те, в кого або у що вірить той, хто потребує допомоги.

Головна місія капелана на війні – «бути поруч»^[33], щоб зберегти людяність у воїнів та в собі, зберегти совість людини у військовій формі, дати віру (надію), разом помолитися Богу. Наприклад, у сучасній структурі армії США військові священники часто першими реагують на особисті та психологічні проблеми солдатів. Це давня традиція розроблена ще у XVII ст.^[34]. Задовго до появи військових психологів військовослужбовці могли звертатися до священника як наставника, який вислухає та дасть мудру пораду. Сьогодні підтримка душевних сил військових є основним завданням священників. Там, де перетинаються віра та життя, на допомогу приходять капелани. Військові священники, як і їхні церковні колеги, відіграють важливу роль в обрядах і ритуалах, які позначають важливі моменти життя від народження і до смерті. Їхнє покликання – розвиток і підвищення духовного рівня, як тимчасового, так і вічного. Ці види діяльності невіддільні від психічного здоров'я солдатів і членів їхніх сімей, завдяки чому священник стає професійним партнером військового психолога^[35].

Основними функціями військового капелана є: бути поруч; вислухувати воїнів; дбати про їхню душу; турбуватися і підтримувати потребуючих; контактувати з духовенством інших конфесій та релігій; сприяти вирішенню конфліктів; надавати підтримку в горі та нещастях. Адже повага до кожної людини означає те, що сформулював один теолог: «Люди – це слова, якими Господь Бог передає Своє послання. І воно таке: Він поділяє страждання. Він Той, Хто зараз перебуває тут. Я тільки маю відкрити Його присутність. Разом із тими, хто помирає, а також хто в скорботі, коли ми сидимо за одним столом і розпаковуємо багаж спогадів»^[36].

Додатковими функціями капелана виступають суто богослужбові дії: здійснення обрядів, молитви, релігійне (етичне) навчання, пастирське консультування, допомога у вирішенні проблем (причому не лише

^[33] Калениченко Тетяна, Коханчук Руслан. Бути поруч. Основи військового капеланства для військових і волонтерів./ 2-е видання, розширене і доповнене. – К.: Вид-во «Маханаим Принт», 2017.– с 3.

^[34] Охорона психічного здоров'я в умовах війни. Роль військового священника в бойових формуваннях армії США. Пітер Фредеріх; Томас С. Вейнік; Джейсон Е. Дакворт; Джефрі Войлс. Київ. «Наш Формат». 2022. с 265.

^[35] Там само. с 261.

^[36] Зорге Мартін. Душпастирська розмова з вмираючим. Презентація. Київ. 2016.

моральних), співпраця з місцевими релігійними громадами різних конфесій, консультативна допомога військовому командуванню, порада у кризових ситуаціях (духовна реінтерпретація).

Унікальність його служіння полягає в тому, що він здійснює його далеко від дому, у небезпечних місцях та складних ситуаціях, піклується про незнайомих людей, у різних кліматичних умовах та з браком часу на повноцінний сон. Дуже часто він має посередні або взагалі незадовільні умови харчування, соціальної комунікації і, як наслідок, функціонує в системі обмеженої духовної підтримки з боку його братів у священстві, за обмежених ресурсів, наприклад, відсутності транспорту чи бойового супроводу та з необмеженим полем діяльності. До цього слід додати, що попри його підготовку, в армії капелана оточує багато невідомого. А ще він повинен розуміти та дотримуватися військової командної структури. В армії США працю капеланів називають «служіння присутності»^[37]. Адже ще Мейстер Екхарт, відомий середньовічний німецький теолог і філософ, сказав: «Найважливіший момент – зараз. Найбільша людина – та, яка стоїть біля тебе. І любов завжди є найбільш необхідною якістю»^[38].

Тому американськими солдатами капелан сприймається як втілення Божої присутності. Деякі командири відчувають, що присутність у військовому підрозділі служителів церкви, під час виконання бойового завдання, важливіша за поточну військову доктрину перебування їх у місцях надання допомоги. Ці командири вважають, що сама присутність у військовому загоні священника, символу близькості до Бога, надає солдатам сил під час бойових дій.

Не тільки командири переконані, що віра в Бога підтримує людину під час бою. Генерал Джордж С. Маршал у своєму зверненні до Трініті-Коледжу в м. Хартфорд (штат Коннектикут) в 1941 р. сказав так: «Серце солдата, дух солдата, душа солдата – це все. Якщо душа солдата не підтримує його, на нього не можна покластися, він сам програє, і його командир програє, нарешті програє і його країна...»^[39].

ВИМОГИ ДО КАПЕЛАНА

◆ Кандидати на капеланське служіння відбираються серед віруючих своєї церкви, а саме тих, хто має досвід служіння людям, духовну освіту, рекомендацію від свого пастора (єпископа) для служіння поза церквою. Капелан зобов'язаний пройти спеціальну підготовку для того, щоб знати

^[37] Охорона психічного здоров'я в умовах війни. Роль військового священника в бойових формуваннях армії США. Пітер Фредерік; Томас С. Вейнік; Джейсон Е. Дакворт; Джефрі Войлс. Київ. «Наш Формат». 2022. с 265.

^[38] Зорге Мартін. Профілактика професійного вигорання. Презентація. Київ. 2016.

^[39] Охорона психічного здоров'я в умовах війни. Роль військового священника в бойових формуваннях армії США. Пітер Фредерік; Томас С. Вейнік; Джейсон Е. Дакворт; Джефрі Войлс. Київ. «Наш Формат». 2022. с 265.

специфіку закладу або організації, де він нестиме капеланське служіння. Йому потрібно мати вищу світську і не нижчу за рівень бакалавра богословську освіту.

Законом України визначено принципи, на яких провадиться діяльність служби військового капеланства, її структура, порядок підпорядкування та загальна чисельність. Закріплено статус військових капеланів як військовослужбовців, визначено їх функціональні обов'язки та вимоги. Запроваджено відповідні квоти конфесійного представництва та мандат на право провадження військової капеланської діяльності. Також передбачено створення міжконфесійних рад із військового капеланства як дорадчих органів при Міністерстві оборони та Міністерстві внутрішніх справ.

Закон також визначає конфіденційність інформації особистого характеру. Згідно зі статтею 10 цього Закону, «Інформація про особу, яка стала відомою військовому капелану під час здійснення військової капеланської діяльності, є конфіденційною. Військовий капелан має право не відповідати на запитання про факти та обставини, що стали йому відомі під час сповіді»^[40].

В армії США положення щодо конфіденційності комунікацій встановлені спочатку. Військова норма доказового права (MRE – Military rule of evidence) 503 охоплює конфіденційність комунікацій між військовослужбовцями та духовенством^[41]. Внаслідок цього капелан сприймається як безпечна гавань, куди заходять солдати та командири. Солдати можуть звернутися до нього, щоб поговорити про свої проблеми, не повідомляючи про них підрозділу. Ці відносини неодноразово випробувані в суді, а 2007 р. були роз'яснені головним військовим капеланом, як «абсолютна конфіденційність». Тобто: привілей, який отримали солдати та члени їхніх сімей у результаті цих взаємин, є абсолютним. Він не може бути скасованим із жодної причини (включаючи загрозу заподіяння шкоди), якщо солдат або член сім'ї не скасує його сам.

Хоча цей абсолютний привілей і розглядався багатьма фахівцями як потенційна загроза, проте безпека, яку солдати пов'язують із цими взаєминами, практично завжди позитивна. Гіпотетичні ситуації небезпеки, які є темою цікавих юридичних дискусій, насправді не відбуваються. Багаторічні дослідження начальників служб військових капеланів Міністерства оборони США не виявили жодного випадку заподіяння шкоди внаслідок збереження конфіденційності священником або його помічником. Проте ці дослідження виявили багато випадків, за яких збереження конфіденційності визнання дало можливість капеланам та їхнім помічникам

^[40] ЗАКОН УКРАЇНИ Про Службу військового капеланства. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text>

^[41] US Department of Defense. Military rules of evidence, section 503, communications with clergy. Manual for Courts-Martial, United States. Washington, DC: DoD; 2000: III-23.

отримати ранній доступ до небезпечних ситуацій та попередити заподіяння шкоди^[42].

В Україні Закон про військове капеланство було прийнято у грудні 2021 р.^[43]. Він запустив службу військового капеланства та змінив статус капеланів на війні. Нині вони – військовослужбовці, як і інші солдати, складають військову присягу і забезпечені соціальним захистом держави. Майбутніми штатними капеланами можуть бути лише представники церков, що входять до Ради при Міноборони. Щоб увійти до цього органу, слід відповідати трьом умовам: церква має бути членом Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій (ВРЦіРО), яка об'єднує близько 95% сітки релігійних організацій України, своїм вченням не виключає військову службу, має своїх віруючих (яким потрібен капелан) у складі Збройних сил України.

Нині лінія фронту понад тисяча кілометрів, на захист країни стали майже мільйонні сили оборони, потреба у духовних наставниках зростає у рази. Однак, через поліконфесійність українського суспільства перед розробниками різних законопроектів про капеланську службу постає проблема розподілу служителів у військові підрозділи з конфесійної приналежності^[44]. Начальник служби військового капеланства Збройних сил України (ЗСУ) апарату головнокомандувача ЗСУ, полковник Олексій Терещук повідомив, що наразі у Збройних Силах України є 738 посад військових капеланів. Станом на сьогоднішній день мандати видано 244 священнослужителям, а на посади штатних військових капеланів призначено близько 80 християн-офіцерів. Тобто ще понад 650 штатних посад є вакантними^[45].

Кількість священнослужителів-волонтерів, які вирішують бути поруч із військовими, також збільшилася. Вони завжди перебувають поруч із лінією фронту. Капелани-помічники – це ті, хто привозить їжу та одяг військовим та цивільним у міста та села під обстрілами, хто допомагає знайти тимчасове житло для бійців, які потребують психологічної реабілітації, займається соціальною роботою. Вони також допомагають пораненим на стабілізаційних пунктах поблизу лінії фронту. Вони наче позаштатні помічники командирам частин, з якими давно співпрацюють і мають налагоджені особисті стосунки.

У своєму щоденнику капелана католицький священник Альдо дель Монте пише, що священник поставлений Богом для людей. Якщо людина

^[42] Охорона психічного здоров'я в умовах війни. Роль військового священника в бойових формуваннях армії США. Пітер Фредерік; Томас С. Вейнік; Джейсон Е. Дакворт; Джефрі Войлс. Київ. «Наш Формат». 2022. с 265

^[43] ЗАКОН УКРАЇНИ Про Службу військового капеланства. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text>

^[44] Там само с. 41.

^[45] ib.ua/society/2023/04/04/550972_zsu_vzhe_priznachili_78_shtatnih.html

живе у мирний час, він поставлений для людини мирного часу; якщо людина воює, він поставлений для людини, яка воює. У творі «Хрест на соняшниках» автор описує свій шлях військового капелана з італійськими солдатами під час Другої світової війни (1942–1943 рр.). Також і українські військові капелани не обмежуються служінням на передовій та лише військовослужбовцям. З самого початку бойових дій у 1914 р., вони взяли на себе роль волонтерів та добровільних помічників ближнім у потребі. Зараз, під час російського вторгнення, вони першими привозили необхідні речі до Херсонської області, коли бригади ЗСУ опинилися в голому полі.

Важливим елементом у допомозі суспільству капеланів-волонтерів стала підтримка контактів із сім'ями військовослужбовців, які також перебувають у важкому становищі. Окрім постійних відвідувань, спільних молитов, гуманітарної допомоги, частина капеланів взяла на себе обов'язок допомоги вдовам загиблих бійців, заохочуючи громаду до допомоги, влаштовуючи особливі заходи пам'яті. Окремим сектором роботи військових капеланів можна виокремити надання допомоги пораненим. Саме так багато військових священників стали служити в медичних закладах, служачи пастирями серед поранених, організовуючи свята, шукаючи необхідні медикаменти та допомогу. Потім реабілітація не лише поранених, а й потерпілих емоційно та психологічно, продовжилася у церквах, храмах та монастирях. Капелани та місцеве духовенство стали організовувати спеціальні програми духовного відновлення у стінах монастирів, курси з реабілітації при церковних громадах, спільні соціальні акції допомоги сім'ям і допомогу дітям потерпілих, таким чином поєднавши бійців із сім'ями та суспільством.

Так, військові капелани вийшли далеко за межі служіння безпосередньо військовим на передовій або в частинах, на полігонах. Вони стали містком, який з'єднав громади, відзначаючи потребу у допомозі захисникам. Саме вони стали тими, хто чесно розповів про війну та про хід подій на передовій, стали спікерами багатьох медіа. Капелани стали тими, хто вивів релігійні організації на новий рівень суспільної залученості^[46].

Україна стоїть на порозі змін, які обов'язково стосуватимуться різних сфер пастирської участі. Сьогодні військові капелани посіли особливе місце у нашому суспільстві. Вони допомагають військовослужбовцям, стаючи містком з родиною, допомагаючи реабілітуватися жертвам війни, яких із кожним днем війни стає щораз більше. Однак важливо, щоб ця служба мала професійну основу та розвиток, який буде неможливим без поінформованості тих, хто працює з капеланами.

^[46] Калениченко Тетяна, Коханчук Руслан. Бути поруч. Основи військового капеланства для військових і волонтерів./ 2-е видання, розширене і доповнене. – К.: Вид-во «Маханаим Принт», 2017.– с 46.

ХРИСТИЯНСТВО І ВІЙСЬКОВЕ ПИТАННЯ

◆ Відомо, що Климент Олександрійський (III ст.) протиставляв язичницьким «войовничим народам» «мирне плем'я християн». Тертуліан (III ст.) писав: «Немає нічого спільного між божественною і людською присягами, між прапорами Христа і прапорами диявола, між табором світла і табором темряви... і, роззброївши Петра, Господь розпустив пояс кожному солдатові, починаючи з того часу і далі». Оріген (III ст.) у своєму творі «Проти Цельса» написав: «Ми не піднімаємо зброї проти якогось народу, ми не вчимося мистецтва воювати, тому що через Ісуса Христа ми стали дітьми світла».

Християнський письменник Лактанцій (IV ст.) писав: «Забороняючи вбивати, Бог забороняє розбій, що забороняється й громадськими законами. Він ще попереджає нас не робити того, що вважається законним серед людей... Нехай справедлива людина уникає... звинувачення когось у скоєнні злочину, що карається смертю. Немає різниці – вбивати когось мечем або за допомогою слова, оскільки вбивати взагалі заборонено. Священне Його творіння»^[47].

Християни перших століть часто ставили в один ряд сплановане вбивство та вбивство, скоєне людиною не з власної волі, а за наказом та волею відповідальної особи, наділеної владою суспільства. Ця думка відображала не стільки погляди на державу, як на її силову частину, тобто на військову службу, оскільки в ці століття в Римській імперії переважало язичництво і відбувалися гоніння християн.

Важливо також знати розуміння військового питання в братстві ЄХБ у минулому, XX ст. У віровченнях за 1903 р., 1906 р., 1910 р., 1913 р., 1985 р. баптистське братство визнає, що держава (начальство) є Божим встановленням; начальник – Божий слуга. Ми віримо, що «Нехай кожна людина кориться вищій владі, бо немає влади, як не від Бога, і влади існуючі встановлені від Бога. Тому той, хто противиться владі, противиться Божій постанові; а ті, хто противиться, самі візьмуть осуд на себе. Бо володарі – пострах не на добрі діла, а на злі. Хочеш не боятися влади? Роби добро, і матимеш похвалу від неї, бо володар – Божий слуга, тобі на добро. А як чиниш ти зле, то бійся, бо недармо він носить меча, він-бо Божий слуга, месник у гніві злочинцеві!» (Рим. 13:1–4).

Під час громадянської війни молода радянська влада надала призовникам право на звільнення від військової служби з релігійних переконань. У РРФСР було видано^[48] Декрет РНК від 4 січня 1919 р. В Україні, у Києві, за два роки також було видано аналогічний Декрет «Про звільнення від вій-

^[47] Валентин Кореневич. Програма «Пасторско-капелланское руководство». Киевская богословская семинария.

^[48] Мицкевич, А. И. Как освещает Слово Божие вопрос об отношении верующих к военной службе // Братский вестник. – 1971. – № 3. – С. 66-71.

ськової служби з релігійних переконань». Слід зазначити, що іншою стороною цих декретів стало те, що церкви наповнилися молодими людьми, далекими від віри. Вони просто ухилялися від служби в армії.

Розуміння цього питання в братстві в радянський післявоєнний період і сьогодні об'єктивно викладено у роботах А. І. Міцкевича (1901–1988 рр.), заступника генерального секретаря ВСЕХБ із 1966 р., скарбника ВСЕХБ із 1974 р. Він повернув «стрілку барометра» про участь християнина у силових структурах держави у бік участі. Отже, протягом усієї історії церкви одні християнські богослови та філософи, посилаючись на Божу заповідь «Не вбивай» (Вих. 20:13), стверджували, що війна – це вбивство, яке забороняється Богом, і що християни не повинні воювати. Інші стверджували, що, захищаючи своїх дітей, дружину, місце проживання, країну від агресора, який вбиває і гвалтує, християнин чинить правильно, рятуючи рідних та інших співвітчизників. Він виконує слова Ісуса Христа: «Немає більше тієї любові, якщо хтось покладе душу свою за друзів своїх» (Ів. 15:13). Сьогодні ми можемо сказати, що багато віруючих перших століть, християни ХХ ст., та й наші сучасники в один ряд ставлять навмисне злочинне вбивство і вбивство, яке вчиняється підлеглою людиною з волі та відповідальності особи, наділеної владою, суспільством і віддає такий наказ. Зрештою, є й інші думки щодо цього.

Як чинити сучасним громадянам, які є християнами стосовно влади? Іти за тими, хто вважається представниками держави чи ні, в яких випадках і як? Тільки Боже Слово може дати правильну відповідь на питання нашого християнського життя!

Безперечно, впливаючи на суспільство, не відокремлюючи себе від оточуючих людей та їх проблем, Церква виконує місію Христа, але, переходячи в політику, вона ризикує втратити Себе. Сьогодні існують численні християнські партії, громадські об'єднання, благодійні фонди, які, на думку їхніх засновників, призначені для активнішого впливу християн на суспільство. Беручи участь у політичному та суспільному житті країни, віруючі нерідко переступають кордони, зміщують свої пріоритети убік від Христа. Отримуючи від суспільства деякі повноваження та владу, трапляється, що християни з головою занурюються у води політики та бізнесу, прагнуть ще більших повноважень та влади. Дуже часто вони втрачають орієнтир на Христа. Людині важко визначити, коли це відбувається. Свого часу лицарі християнських орденів допустили втрату орієнтації на Христа, сьогодні це відбувається з багатьма політизованими християнами! Ми не змінимо наше суспільство, не придбаємо для Бога людські душі за допомогою грошей, влади, зброї та політики, як це намагалися зробити армії хрестоносців. На списках можна принести номінальну віру, але відродити душу для вічності може лише Сам Бог за згодою вільної волі людини. Через історію Творець дає нам важливі уроки.

Проте, виступаючи проти агресивної війни, християнин може бути керований не політичними і не есхатологічними мотивами, а співчуттям до людей і бажанням справедливості. Він знає, що війни були і завищуватимуть місце до повернення Христа. І бореться він зовсім не за інтереси тієї чи іншої «держави», якщо ним рухають любов і бажання зупинити страждання жінок та дітей тут і зараз. Ним рухає віра в те, що, якщо такі зусилля виходять із любові до людей і бажання явити у світі передчуття Царства Божого, це до вподоби Творцю^[49].

Тому передусім нам треба формувати свою національну самосвідомість на більш ніж тисячолітньому християнському фундаменті, багатовіковому національному досвіді пастирського піклування, ідентичності з юдейсько-християнською культурою, а не на ресентименті, протиставленні себе симулякру «російського миру». Адже і «російський мир», і «європейські цінності» виявляють нашу залежність, неспроможність існування без допомоги «старшого брата».

Як і військовому капелану Валерію Алімову, думку якого з приводу зброї конкретно запитували солдати та офіцери, нам слід ставити запитання: «Господи, що мені робити?» Під час поїздок із проповіддю Євангелії у різні гарнізони, офіцери, командири частин у лоб запитували пастора-офіцера: «Ти проповідуєш Євангелію, у нас солдати увірують, кинуть зброю, перестануть виконувати бойові накази, що нам потім із ними робити?» Я їм відповів: «Біблія не закликає кидати зброю. У Святому Письмі такого визначення немає»^[50].

Щоб компетентно відповідати на ці запитання, служителю потрібно було розібратися для себе: якщо в Україні розпочнеться війна, чи можна йому взяти до рук зброю та захищати свою країну? Адже, як військовозобов'язаного, його ніхто не запитуватиме. Віддадуть наказ, який потрібно буде виконувати. На підтвердження Господь давав служителю багато текстів з Біблії про те, що він має право тримати зброю в руках. Ось один із них. «Володар – Божий слуга, тобі на добро. А як чиниш ти зле, то бійся, бо дарма він носить меча, він-бо Божий слуга, месник у гніві злочинцеві!» (Рим. 13:4). Тобто, Бог каже, що військові – це люди, які мають таку роботу – покарати тих, хто чинить беззаконня, захистити свою землю, свій дім. Коли зла людина, злочинець бере до рук зброю, щоб заподіяти шкоду, зло, відібрати землю, майно, пограбувати, або «пересунути межу» (Пр. 22:28), то Бог це засуджує. Військові, поліція – це люди, покликані професійно зупиняти зло, запобігати чи карати за скоєні злочини.

Як і інші сотні капеланів київської Християнської служби порятунку, капелан Валерій Алімов за покликанням служить Господу в Його «слу-

^[49] Кравцев Андрей. О христианстве и зелотстве // XMegapolis (“Христианский мегаполис”), 2013. <https://xmegapolis.com/xtianity-zeal-0706-2023/>

^[50] <https://ieshua.org/v-ukraine-vsyo-eshhe-est-bolshaya-nuzhda-v-kapellanah-intervyu-s-pastorom-i-voennym-kapellanom-valeriem-alymovym.htm>

жінні присутності». Він перебуває поруч із потребуючими, щоб надати їм своєчасну допомогу. І він каже, що у цій Господній службі ще багато вільних місць. «Жниво справді велике, та робітників мало; тож благайте Господаря жнива, щоб на жниво Своє Він робітників вислав» (Мт. 9:37,38).

ВИСНОВКИ

◆ Капелани – це місіонери у різних силових структурах: збройних силах, поліції, пенітенціарній системі, а також в шпиталях, лікарнях, соціальних, навчальних, управлінських та інших державних закладах та установах. Під час тривалої війни українська держава надає великого значення капеланському служінню у збройних силах та в інших сферах життя.

Історія капеланства і міжнародний досвід показують, що капелан – це служитель помісної церкви, покликаний служити тим, хто з якихось причин не можуть прийти до церкви. Оскільки всі люди створені за образом і подобою Божою, то ніхто з людей не повинен бути позбавлений Божої турботи, яку Він звершує через капеланів. Вони є представниками певної релігійної конфесії і уповноважені керівництвом на участь у державно-конфесійних стосунках, пов'язаних зі здійсненням пастирської опіки у суспільстві.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Агаєв Н.А., Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Остапчук В.В., Ткаченко В.В. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців: Методичний посібник. – К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2016. – 234 с.
- Ростислав Ткаченко. Bellum justum Или война ради мира: христианская теория справедливой войны от древности до современности // Богомыслие, том 32:1, 2022, с. 129-175.
- Олег Борноволоков. Военный вопрос и евангельское движение // Богомыслие, том 32:2, 2022, с. 254-278.
- Владиченко Л. Институт військового капеланства в Збройних силах Польщі // Л. Владиченко. – Схід. – 2013. – № 5 (125). – С. 178-182.
- Калениченко Тетяна, Коханчук Руслан. Бути поруч. Основи військового капеланства для військових і волонтерів / 2-е видання, розширене і доповнене. – К.: Вид-во «Маханаим Принт», 2017. – 64 с.
- Кісарчук З. Г., Омельченко Я. М., Лазос Г. П., Литвиненко Л. І., Царенко Л. Г.; за ред. Кісарчук З. Г. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій. Методичний посібник. – К.: ТОВ «Видавництво «Логос». – 207 с.
- Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Основи психологічних знань про психічні розлади для військового психолога. Методичний посібник. – К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2018. – 310 с.
- Кравцев Андрей. О христианстве и зелотстве // XMegapolis (“Христианский мегаполис”, 2013. <https://xmegapolis.com/xtianity-zeal-0706-2023/>
- Кривенко Ю.В. “Діяльність військових капеланів за законодавством України”. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 3 (6), 2014.

- Михалевич В. Духівництво у військових структурах: історичний досвід і сучасність / В. Михалевич // Волинь і волиняни у Другій світовій війні : зб. наук. пр. за матеріалами I Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. подіям Другої світової війни на території Волин. обл. / упоряд. М. М. Кучерепа. – Луцьк, 2012. – С. 128-133.
- Митр. Иларіон (Огієнко). Українська церква за часів Богдана Хмельницького. 1647- 1657. Київ: Центр навчальної літератури, 2019.
- Мицкевич А. И. Как освещает Слово Божие вопрос об отношении верующих к военной службе // Братский вестник. – 1971. – № 3. – С. 66-71.
- Охорона психічного здоров'я в умовах війни : у 2 т. / пер. з англ. Тетяна Семигіна, Ірина Павленко, Євгенія Овсяннікова, Ольга Тесленко. – 2-ге вид. – К. : Наш Формат, 2022. – 1 том. – 568 с.
- Черенков М., под ред. Гореньков Д., Карпицкий Н., Матюхин Д., Мелешко А., Тетерятников К. Целостная миссия в условиях войны. Пакет идей (Миссия в Евразии: опыт и новые инициативы евангельских церквей. Часть 5). Исследовательская инициатива «Re-Vision» – Киев, 2017. – 116 с.
- Army Chaplain Corps Activities. Washington DC: Headquarters. Department of the Army, 3 December 2009. P. 1 // U.S. Army Chaplaincy. URL: http://armypubs.army.mil/epubs/pdf/t165_1.
- History of Army Chaplains // British Army Website. URL: <http://www.army.mod.uk>.
- Schuetze AW, Habeck IJ. The Shepherd Under Christ—A Textbook for Pastoral Theology. Milwaukee, Wisc: Northwestern Publishing House; 1974. [uk/chaplain/23350.aspx](http://www.nwpub.com/chaplain/23350.aspx)
- US Department of Defense. Military rules of evidence, section 503, communications with clergy. Manual for Courts-Martial, United States. Washington, DC: DoD; 2000: III-23.